

PAPER DETAILS

TITLE: Osmanli Türk Yaylari: Imali ve Tasarim

AUTHORS: Recep Efe ÇOBAN

PAGES: 570-581

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/610604>

Karpowicz, Adam. *Osmanlı Türk Yayları: İmali ve Tasarım*. Çev. Mehmet Yılmaz Akbulut, İstanbul: Okçular Vakfı, 2018, 248 sayfa. (ISBN 978-605-81952-1-9)

Arş. Gör. Recep Efe ÇOBAN*

Türk okçuluğu, özellikle son yıllarda her yaştan insanın ilgisini cezbetmeyi başara-bilen nadir alanların başında gelmektedir. Bu ilgiyle ilişkili olarak okçuluğu konu eden bilimsel araştırma ve sosyal etkinliklerin sayısı da günden güne artmıştır. Değerlendirmesini yapacağımız *Osmanlı Türk Yayları: İmali ve Tasarım* başlıklı eser de uluslararası alanda okçuluk üzerine yapılan çalışmalar arasındadır.

Osmanlı Türk Yayları: İmali ve Tasarım kitabı, Kanada’da yaşamını sürdüren Polonya asıllı kimyager, konservatör¹ ve restoratör² Adam Karpowicz’in Osmanlı Türk yayları üzerine yaptığı uzun süreli çalışmaların özeti mahiyetindedir. Özgün dilinde

Ottoman Turkish Bows: Manufacture and Design adı altında ilk kez 2008 yılında yayımlanmış bu çalışma Mehmet Yılmaz Akbulut tarafından Türkçeye çevrilmiş, Okçular Vakfı Yayınları tarafından yayımlanmıştır. **Eser**, toplamda 248 sayfa ihtiva etmekte ve 14 bölümden oluşmaktadır.

*Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler ABD, recepfeceban@gmail.com

¹ Tarihî eserlerin hâli hazırda sahip oldukları fiziksel durumu daha uzun süre muhafaza edebilmelerini sağlamak amacıyla uzmanlaşmış bir meslek dalı. Bu konuyla ilgili kısa bir metin için bk. Keck, Sheldon. “Training for Engineers in Conservation” *Studies in Conservation* 6. 4 (1961): 147.

² Yıpranmış tarihî eserlerin aslına uygun şekilde onarımlarını yapmak yahut aslına uygun kopyalarını hazırlamak için uzmanlaşmış bir meslek dalı. Konuyu ihtiva eden kısa bir metin için bk. Ruhemann, Helmut. “The Training of Restorers” *Studies in Conservation* 6. 4 (1961): 147-148.

Okçular Vakfı Başkanı Haydar Ali Yıldız'ın "Takdim" (s. 7-9) bölümüyle başlayan eser, Osmanlı dönemi Türk yay yapıcılığı ile uzun süredir ilgilenen ve bu konuda başarılı denemeleri bulunan Süleyman Cem Dönmez'in "Türkçe Baskıya Önsöz" (s. 9-13) başlıklı yazısı ile devam etmektedir. Ardından çevirmen Mehmet Yılmaz Akbulut'un "Tercüme Dair" (s. 13) başlıklı kısa bölümü ve Adam Karpowicz'in "Önsöz"ü (s. 15-17) yer almakta, bu bölümler sonrasında yer alan "Giriş" (s. 17-21) kısmıyla birlikte ile eser Osmanlı Türk yaylarının dünyasına giriş yapmaktadır. "Osmanlı Yayının Kökenleri" (s. 21-25) bölümünde Osmanlı döneminde üretilmiş Türk yaylarının Orta Asya kökenlerine dair kısa bir metin kaleme alan Karpowicz, "Tasarım" (s. 25-45) başlığı altında farklı yay tiyolojileri ile ilişkili olan yapısal mimarî problemlerini ve bu problemlerin çözümlerine dair denemeleri ele almıştır. Bu iki bölümden sonra yer alan "Kompozit Yaylar ile Tek Çeşit Malzemeden Üretilen Yayların Karşılaştırılması" (s. 45-51) başlığı altında ise okçuluk araştırmalarının en çok merak edilen konularından biri olan "farklı malzemelerden imal edilmiş yaylar" ile "tek malzemeden imal edilmiş yaylar" arasındaki avantaj ve dezavantajları değerlendirilmiştir. İçerik açısından en zengin muhtevaya sahip olan "Osmanlı Yayları" (s. 51-215) bölümü, eserin başat konusu olan Osmanlı dönemi Türk yaylarının üretim süreci, sahip oldukları potansiyel, verimlilik oranları, süslenmeleri gibi pek çok konuda ayrıntılar vermekte, Türk okçuluk literatüründe bu bağlamda ele alınabilecek pek çok eksiği gidermektedir. "Ek-1: Ölçü Tablosu" (s. 215-216) ise adından da anlaşılacağı üzere farklı birimler arasındaki oranları ihtiva etmektedir. Bu bölümden sonra gelen "Ek-2: Türk Yaylarının Performansı" (s. 216-228), "Ek-3: Yayların Kütlesi" (s. 228-236), "Ek-4: Yay Tezyinatı" (s. 245-248) başlıklı bölümler, *Journal of the Society Archer-Antiquaries* dergisinin farklı sayılarında çıkmış makalelerin Türkçe tercümeleridir. Eserin son bölümü olan "Ek-5: Yaya Kiriş (Çile) Takmak" (s. 245-248) ise imalat süreci yeni tamamlanmış bir yaya nasıl kiriş takılacağını anlatmaktadır.

Okçuluk, insanoğlunun erken dönemlerden itibaren meşgul olduğu uygulamalardan biri olup, antik kaynaklarda dahi kendine yer bulabilmiş beşerî faaliyetler arasında yer almaktadır (Longman ve Walrond 1894: 9). Fakat okçuluğa dair bilgiler ihtiva eden birçok eser "okçu", "yay", "ok" gibi terimlere atıf yapmasına rağmen okçuluğun uygulamasına yahut yay ve ok yapımının ayrıntılarına dair bilgileri içermemektedir. Zira hem okçuluk hem de yay ve ok, bir taraftan stratejik diğer taraftan ise kültürel bir derinliği olan askerî uygulamalardır (Göksu 2018: 55-56). Dolayısıyla ilgili verilerin yazıya geçirilmesinden kaçınıldığı ve bu sayede farklı kişilerin eline geçmesinin engellenmiş olması muhtemeldir. Bu sebepten ötürü okçuluğun uygulamasına ya da okçuluk için gereken ekip-

manların imalatına dair bilgi içeren eserler, gelenekte neredeyse tamamen kaybolmuş bu mesleklerin yeniden ihyası için büyük önem arz etmektedir.

Karpowicz'in eseri, uluslararası literatürde Paul Klopsteg'in *Turkish Archery and the Composite Bow* isimli kitabından sonra, Osmanlı dönemi Türk yaylarının imalatını ve gelişimini toplu bir şekilde ele alan çalışmaların ikincisi olarak zikredilebilir. Bu eser, okçuluk ekipmanlarının imalatlarına dair bilgileri de ihtiva eden Mustafa Kani Bey'in *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât* isimli eserini temel almaktadır (Klopsteg 1987: 5-6). Fakat uluslararası literatürde, Klopsteg'in eserinin yayımlanmasından sonraki süreçte yaşanan teknolojik gelişmeleri, eser tespitleri, analizler ve bilimsel araştırmaları bünyesinde barındıran yeni bir eserin eksikliği söz konusu olmuştur. Özellikle yayların imalatı bağlamında bu boşluğu dolduran Karpowicz, eserini bilimsel bir araştırmadan çok "Osmanlı dönemi Türk yayı yapım sürecinde tecrübe ettiği konuları aktardığı" bir çalışma olarak tanımlamaktadır (s. 17-18). Dolayısıyla eserin muhataplarının bilimsel bir çalışma yerine Osmanlı dönemi Türk yaylarının üretim safhalarını ele alan bir araştırma ile karşı karşıya olduklarını göz önünde bulundurmaları elzemdir.

Osmanlı Türk Yayları: Tasarım ve İmalat başlıklı eserin ülkemizde doldurduğu boşluk uluslararası literatürdeki katkıya benzerdir. Yukarıda da değinildiği üzere, eldeki kaynaklar arasında Osmanlı dönemi Türk yaylarının üretim süreçlerine dair en ayrıntılı bilgiler Mustafa Kani Bey'in *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât* kitabında yer almaktadır (Yücel 2015: 39). Fakat uzun yıllar boyunca bu eser günümüz Türkçesine aktarılmamış, dolayısıyla Türkiye'de konuda belirli miktarlarda bilgi eden tek eser, Ünsal Yücel'in kaleme aldığı *Türk Okçuluğu* adlı kitap olmuştur. Son yıllarda Geleneksel Türk Okçuluğu konusuna artan ilgiye paralel olarak başta *Kavşname* olmak üzere Mustafa Kani Bey'in *Telhîs-i Resâilât-ı Rumât* gibi eserleri de günümüz Türkçesine çevrilerek literatüre eklenmiştir. Lâkin Karpowicz'in eseri, bu literatür içerisindeki en güncel araştırma olması ve tecrübeye dayalı olarak Osmanlı dönemi Türk yaylarının üretim sürecinin tamamını konu alması sebebiyle mühim bir boşluğu doldurmaktadır.

Eser, yukarıda zikredilenlerin dışında birçok konuda özgün fikirleri içermekte, hâlihazırda bilinen konuları destekleyici savları da ortaya koymaktadır. Örneğin bir bölümde Karpowicz, kalın yay sallarının daha verimli olduğunu ve okun hızını arttırdığını iddia ederken (s. 26), bir başka yerde Osmanlı dönemi Türk yayı tasarımının en zayıf noktasının baş kısmındaki esneme bölgesi olduğunu zikretmektedir (s. 33). Bu bağlamda değerlendirilebilecek bir başka cümlede Karpowicz, salların eğilen noktası kabzaya yaklaştığı takdirde Türk usulü çekişten daha fazla verim alındığını düşünmektedir (s. 34). Yayın stabilizasyon sorunlarını azaltmak için salların geniş tutulması (s. 42), kısa yay tasarımlarının uzun yay tasarımlarına kıyasla toparlanma hızları bakımından daha üstün oldu-

ğu (s. 47), bileşik yayların havadaki nem miktarında tahmin edildiği kadar etkilendirmedikleri (s. 49), yayın yapımında kullanılan hayvansal tutkalın nem ile etkileneşime girdiğinde esnekliğini kaybettiği (s. 75) gibi pek çok hipotez eser içerisinde zikredilmiş, bu açıdan alanda yapılacak yeni çalışmalara ilham verecek nitelikte bir içerik oluşturulmuştur.

İlk örneklerini Sümer tabletlerine dek götürebileceğimiz çeviri faaliyetleri (Yücel 2007: 22), insanlığın son günlerine kadar devam edeceğini öngörebileceğimiz bir tartışmayı ihtiva etmektedir. Zira çevirmenler, bu faaliyetin başlangıcından beri “sözcüğü sözcüğüne”, “serbest çeviri”, “anlama göre çeviri” gibi farklı yöntemler kullanmış, ilgili metin için en uygun metodu bulmaya çabalamıştır (Yücel 2007: 30). Bu bakımdan, her eser için kullanılacak tek bir çeviri yöntemi geliştirmenin mümkün olmadığını, dolayısıyla her çeviriyi kendi içerisinde özgün bir yeniden inşa olarak değerlendirmek gerektiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Değerlendirmesini yapacağımız eserin çevirmeni olan M. Yılmaz Akbulut da bu konuya değinmiş ve yaptığı çevirinin zaman içerisinde keşfedilecek yeni terimlerle birlikte tadilata ihtiyaç duyacağını zikretmiştir (s. 13).

Yukarıda da değindiğimiz üzere Türk okçuluğu üzerine yapılan çalışmaların sayısı özellikle son yıllarda artmıştır. Buna rağmen ilgili alandaki araştırmalar sadece son yıllardaki odaklanmalardan ibaret olmamış, farklı dönemlere ait özgün araştırmalar sayesinde bazı hususlardaki bilgi birikimi oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat bu araştırmaların farklı disiplinlerde uzmanlaşmış kişiler tarafından ele alınmış olması ve aralarında bulunan zamansal boşluklar, başta terminoloji ve yöntembilim olmak üzere altyapı sorunlarını beraberinde getirmiştir. Türk okçuluğunun merkezini oluşturan “farklı malzemelerin bir araya getirilmesi sonucu oluşan yay” tasarımı için dahi ortak bir terim bulunmamaktadır (Temizkan ve Çoban 2015: 17). Dolayısıyla ilgili alandaki çevirilerde kullanılan terimlere dair yıkıcı eleştirilerin yapılmaması, ortak bir terminoloji oluşması için çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu gayeyle, M. Yılmaz Akbulut’un çevirisinde kullandığı terimlere dair birkaç öneri ve soru işaretini zikretmek istiyoruz.

Akbulut, “Giriş” bölümünün hemen başında yer alan “**sinir arkalı yaylar**” ifadesini (s. 17), İngilizce literatürde sıklıkla karşılaşılan “**sinew backed bow**” teriminin karşılığı olarak kullanmıştır. Eserin orijinalinde “... *selfbows, including bows backed with sinew*” olarak geçen bu terim (s. 6), terminolojik bağlam bakımından önemli soru işaretleri barındırmaktadır. İlgili terim için en erken bilgilerden birinin sahibi olan Henry Balfour, zikredilen yay tipinin bir örneği olarak Doğu Eskimolarından bahseder. Ona göre Doğu Eskimo yayında çoğunlukla yekpare bir ahşap parçasının “**sırt**” kısmına, yani gerilmeye maruz kalan yüzüne hayvan tendonlarının sarılmasıyla imal edilmiş ip benzeri sarımlar sabit-

lenmiş, yani tendon sarımlarıyla “**takviye edilmiş/desteklenmiş**” bir yay tasarımı kullanılmıştır (Balfour 1889: 221). Bu bağlamda, “**sözcüğü sözcüğüne**” bir karşılık terim bulunmak isteniyorsa, burada geçen ifade “**sinir arkalı bir yay**”dan çok, “**sinir destekli**” ya da “**sinir takviyeli**” yay olarak kullanılabilir. Dahası, çevirmenin kullandığı “**sinir arkalı yay**” ifadesinde, Türk okçuluk terminolojisinde yayların gerilmeye maruz kalan yüzü için kullanılan “**sırt**” ifadesi yerine “**arka**” terimi tercih edilmiştir. Oysa ilgili terminoloji bağlamında düşünüldüğünde “**sinir arkalı yay**” kullanımı hem ilgili altyapısal zemin hem de anlamsal karşılık açısından doğru bir çeviri değildir.

Eserin farklı kısımlarında kullanılan ve terminoloji açısından kafa karışıklığı yaratan bir diğer ifade ise “**bükülmez baş**”, “**uzun başlı/uçlu**” gibi terimlerde kendini göstermektedir (s. 22). Buna göre ilgili terim kullanımları, İngilizce terminolojide sıklıkla “**Asiatic bow**” olarak zikredilen yay tasarımında bulunan, kirişlerin takıldığı, esnek kanat kısmı ile belirli bir açı yapacak şekilde eklenmiş bölümleri ifade etmek için tercih edilmektedir. Bu bölümler, yayın esnek olan kanat/kol kısımlarından farklı olarak mümkün olduğunca sert ve mukabil şekilde tasarlanmış olup, kimi zaman yekpare ve yoğunluğu yüksek bir ahşap yardımıyla, kimi zaman ise geyik boynuzu, kemik gibi farklı materyallerin lamine edilmesiyle imal edilirler (Rausing 1967: 17).³ İlgili terimin İngilizce terminolojideki karşılığı ise çoğunlukla “**ear**” olarak kullanılmaktadır. Okçuluk fiziği üzerine yapılmış pek çok araştırması olan Bob W. Kooi’nin “*Functioning of Ears and Set-Back at the Grip of Asiatic Bows*” isimli makalesi bu meseleyi ele almakta olup, konuya dair pek çok özgün fikir ihtiva etmektedir (Kooi 1996: 73-77). Karpowicz ise eserin orijinalinde bu terimi “... *based on long, rigid tips as an extension of composite limbs*” şeklinde kullanmıştır (s. 10). Öyleyse, ilgili terimin çevirisi için “**kulak**” kelimesi kullanılacağı gibi (Çoban 2016: 2), Tuva Türkçesi okçuluk terminolojisinde kullanıldığı bazı derleme çalışmalarında tespit edilmiş olan “**karış**” kelimesinin tercih edilmesi de düşünülebilir (Darja 2009: 22). Yahut eserdeki özgün ifadeye doğrudan bağlı kalarak “**sertleştirilmiş/katılaştırılmış yay başı**” ifadesi tercih edilebilir.

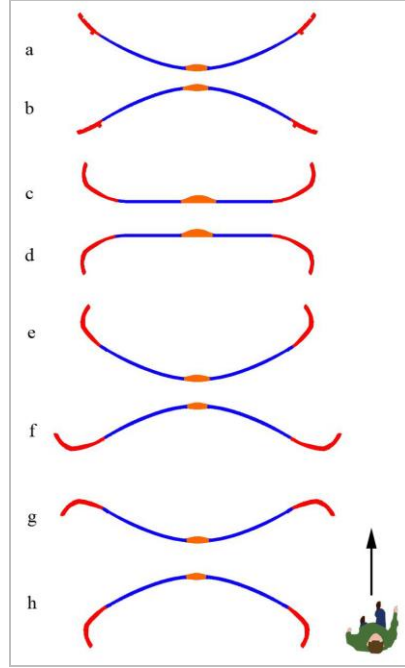
Yine bir başka bölümde çevirmen, Türkçede okçuluğa dair atıf yapan birçok araştırmacının hatalı olarak kullandığı terimlerden biri olan ve İngilizce literatürde “**reflex**” olarak bilinen yay tasarımını anlamı dışında çevirmiştir. Eserin 23. sayfasında yer alan “... *Ama kabza kısmında azaltılmış bir tepki daha tepkisel yay salları ile bir araya geldiğinde, yay mükemmel bir ...*” cümlesinde “**tepki**” ve “**tepkisel**” olarak çevirisi yapılan terimler, “**reflex**” ile “**reflexed**” kavramlarının

³ Ünsal Yücel, bu tip yapısal mimariye sahip olan Kırım Tatar yaylarından bahsetmektedir (Yücel 2015: 299).

karşılığı olarak kullanılmıştır (s. 23). Eserin özgün hâlinde “... *However, a reduced reflex in the grip, combined with more reflexed limbs makes a bow a great shooter and this is exactly ...*” şeklinde geçen “**reflex**” terimi (s. 10), İngilizce okçuluk terminolojisinde, yay kurulmamış hâldeyken kanat bölümlerinin, referans noktası olarak alabileceğimiz kabza merkezine göre sırtın olduğu yüzeye, yani okçunun baktığı tarafa doğru açı yapmasını ifade etmektedir (Nieminen 2010: 1). Bu durumda “**reflex**” olacak şekilde imal edilmiş bir yaylar, tersine doğru kurulmakta ve bu hâldeyken kırış takılmaktadır; “**deflex**” olarak geçen yaylarda ise tersine doğru kurma yapılmamakta, yani bükme işlemi olmaksızın kırış doğrudan geçirilerek atışa hazır konuma getirilmektedir (Bk. Görsel-1). Bu durumda bir yaydaki “**reflex**” özelliği, yay kollarının daha büyük bir gerginliğe maruz kalmasına sebep olduğu söylenebilir. Bu gerilme, azamî miktarı, yani yay kollarının kırılma katsayısını aşmazsa çekiş ağırlığına ve verimliliğe katkı sağlar ve teoride “**reflex**” bir yay, “**deflex**” bir yaya kıyasla daha fazla enerji depolar. İlgili tercüme terim, bu bağlamda incelendiğinde zikredilen “**tepki**” ve “**tepki-sel**” ifadelerinin anlamsal olarak karşılıksız kaldığı söylenebilir. Fikir birliğine varılmış bir çeviri terim söz konusu olmadığına göre, yukarıda değindiğimiz anlamsal bütünlük çerçevesinde, “**reflex**” teriminin çevirisi için “**tersine kurmalı**”, “**deflex**” teriminin karşılığı için ise “**düz kurmalı**” ifadeleri tercih edilebilir (Çoban 2016: 3, 7).

Tercümenin 37. sayfasında yer alan “*Bu çapraz kesitin sal kısmı **fleks** halinde iken –yani kullanım için hazır konuma getirildiğinde dış yüz kavisli bir şekil alacaktır- sinir arka kısım boyunca içbükey olacak ve boynuz da yuvarlak bir şekil alacaktır*” cümlesinde zikredilen “**fleks**”⁴ terimi (s. 37), bir önceki paragrafta zikredilen “**reflex**” ve “**deflex**” terimleriyle doğrudan ilişkili olup herhangi bir çeviri terimle karşılanmamıştır. “**Flex**” terimi, İngilizce okçuluk literatüründe zaman zaman “**kurulmuş/gerilmiş yay**” anlamlarını kapsayacak şekilde “**flexed bow**” biçiminde görülmekte olup, “**gerili, kurulu**” anlamlarını taşımaktadır (Hranicky 2013: 91). Dolayısıyla ilgili bölümdeki “**flex**” terimi yerine “**kurulmuş**” yahut “**gerilmiş**” kelimelerinin kullanılması daha doğru olacaktır.

⁴ Bu terim eserin orijinalinde “If the limb of this cross-section is flexed, the flat outer surface will assume a curved shape – the sinew will acquire a concavity along the back and the horn will become round.” şeklinde geçmektedir (Karpowicz 2008: 24).

Görsel-1: a: Ters kuralı yay (Reflex bow); b: Düz kuralı yay (Deflex bow); c: Ters bükümlü yay (Recurve bow); d: Düz bükümlü yay (Decurve bow); e: Ters kuralı ve ters bükümlü yay (Reflex and recurve bow); f: Düz kuralı ve ters bükümlü yay (Deflex and recurve bow); g: Ters kuralı ve düz bükümlü yay (Reflex and decurve bow); h: Düz kuralı ve düz bükümlü yay (Deflex and decurve bow).

Bölümün başında da değinildiği üzere, çevirinin pek çok yerinde İngilizcede “**back**” olarak zikredilen fakat Türkçe terminolojide “**sırt**” olarak geçen terimin tercümesinde açık hatalar görülmektedir. Örneğin 46. sayfada Bob Kooi’nin *Society of Archer-Antiquaries* dergisinde yayımlanmış bir makalesine yapılan bir atıfta “...zira **sırt** kısmında sıkıştırma için boynuz ve **arka** kısmında gerilim için sinirin ve çekirdekte ahşap gibi malzemelerin tercih edilmesi kütle başına düşen enerji depolama kapasitesini arttırmaktadır” ifadeleri yer almaktadır (s. 46). İlgili bölüm, eserin orijinalinde ise “... storage that is larger.... This factor is large due to the storage capacity for energy per unit of mass a result of usage of materials like horn at the **belly** for compression, sinew at the **back** for the tension and wood in the core” cümlesi içinde görülmektedir (s. 31). Türkçeye oldukça kritik bir hata ile tercüme edilen bu cümlelerin yeniden ele alınması şarttır. Zira İngilizce özgün ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türkçe tercümede “**sırt**” ve “**arka**” terimleri karıştırılmış ve bir anlam karmaşası oluşmuştur. Bilindiği üzere boynuz eklenerek sıkıştırma kuvvetlerini dengeleyen yüzeye İngilizce

terminolojide “belly” (Paterson 1966: 74), sinir (tendon) ile desteklenerek gerilme kuvvetine maruz kalan yüzeye ise “back” adı verilmektedir (Paterson 1966: 74). Özellikle Batı literatüründe sıklıkla görülen bu ifadelerin kaynağının, Tayboğa isimli Memlûk silahşorunun⁵ bileşik yay tanımı (Yadin 1963: 7) ile ilişkili olarak yaygınlaşmış olması yüksek ihtimaldir.⁶ Tercümenin bazı kısımlarında bu hata tekrarlanmış, boynuz eklenen yüzey “sırt”, sinir döşenen yüzey ise “arka” şeklinde çevrilmiştir (s. 46). Konu ile ilgili çalışmalara yeni başlayan kişilerin bilgi anlamında karışıklık yaşamaması için bu hatanın ele alınması elzemdir.

Çeviride sıklıkla zikredilen “çekirdek” ifadesi de tartışılması gereken çeviri terimlerden biridir. Eserin muhtelif kısımlarında, İngilizce terminolojide “core” ifadesinin karşılığı olarak karşılanan bu terim, yayın yapımında kullanılan ahşap malzemeleri anlatmak için kullanılmaktadır (s. 92). Hiç kuşku yok ki “sözcüğü sözcüğüne” yapılacak bir tercümede “core” teriminin karşılığı olarak “çekirdek” ifadesi kullanılabilir. Fakat yay terminolojisinin kendi içerisindeki gelişimi düşünüldüğünde farklı bir çevirinin daha uygun olduğu görülecektir. Örneğin Yigael Yadin’in eserinde 15. yüzyılda yaşamış Tayboğa isimli silahşorun şu ifadeleri yer alır:

İyi bir bileşik yayın yapısı insandan çok da farklı değildir. İnsan nasıl iskelet, kas, damar ve kandan oluşuyorsa bileşik yay da bunların muadili olan dört şeyden müteşekkildir. İskeletin yerine ahşap, kasın yerine boynuz, damarın yerine sinir (tendon), kanın yerine ise tutkal vardır. İnsanın nasıl sırtı ve karnı varsa bileşik yayın da sırtı ve karnı vardır. Ve insan

⁵ Okçuluğa dair en eski risalelerden biri olan Bugyetü’l-Merâm Gayetü’l-Garâm’ın müellifi Memlûk silahşoru Tayboğa el-Eşrefî el-Beklemişî el-Yunanî kastedilmektedir (Yücel 2015: 36).

⁶ Osmanlı dönemi Türk yaylarını konu edinen pek çok eserin kaynağı olan Telhîs-i Resâilât-ı Rumât içerisinde geçen “....kurudukda kenârlarından taşan tutğalı ve îcâb iden **karın** zahır ve kenârların düzeldüp tathîr idüp ve kasan başı...” ifadesi, “**karın**” isimlendirmesi için bir kaynak olarak gösterilebilir (Mustafa Kâni Bey 2010:328). Dahası, yine aynı eser içerisinde zikredilen ve yay için kullanılan boynuzlara dair zikredilen “...iki nev’ yay kemiği ahz olunur birine kabak ve birine karın ta’bîr iderler kabak ta’bîri boynuz hayvânın başında iken taşra tarafına gelen yeridir karın ta’bîri iç tarafına gelen yeridir ke-mâ hulika-leh karın ve kapak tarafın başka başka kesüp alurlar orta tarafı yaya gelmez terk iderler ve bir kavsin bir yanına kapak ve bir yanına karın urulmaz zîrâ karın gevşek ve kabak sert olur ekser timar yaylarında temiz karın evlâdır dinmiş ki gevrek olmaduğundan timar kuruluğuyla şikest olmaz...” ifadesi, dönemin yaylarında kullanılan boynuzdan “**kapak**” ve “**karın**” olarak iki parça çıktığını, timar yaylarında “**karın**” kısmının sıklıkla kullanıldığı anlatılmaktadır (Mustafa Kâni Bey 2010: 325). Buradan çıkarımla boynuz yerleştirilen yüzeye “**karın**” denilmesi ile alıntıda zikredilen ve “yayda kullanılan boynuzun bir bölümü olan karın kısmı”nın ilişkili olduğu düşünülebilir.

nasıl geriye doğru eğilemiyor fakat öne doğru eğilebiliyor ise bileşik yay da aynıdır (Yadin 1963: 7).⁷

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere, bileşik yayın bölümleri genel itibarıyla insan fiziğiyle eşleştirilerek kullanılmaktadır. Bu bağlamda İngilizce literatürde zikredilen “core” teriminin karşılığı olarak “çekirdek” yerine “iskelet” ifadesinin tercih edilmesinin daha uygun olduğu söylenebilir.

Okçuluğun aynı zamanda bir kültürel unsur olduğu düşünüldüğünde okçuluk üzerine yapılmış her türden araştırma, başta Türk kültür tarihi araştırmaları olmak üzere birçok alandaki çalışmaya katkı yapma potansiyeline sahiptir. Karpowicz’in *Osmanlı Türk Yayları: İmalı ve Tasarım* başlıklı bu eseri de, başta Osmanlı dönemi Türk okçuluğu olmak üzere öncül ve ardıl birçok kültürel safhayı yorumlamamızı sağlayan yapısal yay mimarisi problemleri/çözümleri, tasarım özellikleri, imalat ipuçları gibi özgün konuları içermektedir. Bu bakımdan eserin Türkçeye çevrilerek ilgililerin beğenisine sunulması, takdir edilmeli ve desteklenmelidir.

Yukarıda da değindiğimiz üzere her türden çeviri eserde kronik bazı problemler bulunmaktadır. Bunların başında da ilgili terminolojinin hedef dile çevrilerek uygun karşılıklarının bulunması gelir. Çevirmenler bir taraftan ilgili yabancı terimlerin en uygun karşılıklarını aramakta, diğer taraftan da metinde herhangi bir anlam bulanıklığı oluşmaması için üslup ve ifade zenginliğini bütünsel olarak inşa etme çabasındadırlar. Bu yüzden birçok çevirmenin yükü, o eseri kendi dilinde zikreden müelliften daha ağır olabilir. Zira müellif, söz konusu eser bilimsel ise çoğunlukla konuya hâkimdir ve terminoloji konusunda daha az problem yaşar. Oysa çevirmenler her yeni eserde ilgili terminolojiyi öğrenmek ve mümkün olan en uygun şekilde hedef dile ulaştırmakla mükelleftirler. Adam Karpowicz’in bu kıymetli eserini tercüme eden M. Yılmaz Akbulut da benzer sıkıntılar yaşamış ve yaşadığı sıkıntıların bir kısmını eserin hemen başındaki “Tercümeye Dair” başlıklı metinde zikretmiştir.

⁷ Alıntının özgün hâli şöyledir: “The structure of the composite bow is not unlike that of man. The human body is made up for basic elements –bones, flesh, arteries, and blood. The composite bow has the same four elements: wood-its skeleton; horns-its flesh; tendons-its arteries; glue-its blood. Man has back and belly. So has the bow. And just as man can bend forward but is likely to damage himself by bending too far backward, so with the operation of the bow” (Yadin 1963: 7); Ünsal Yücel ise bu ifadeyi şu şekilde eserine almıştır: “Yay da insan gibi dört esas maddeden yapılmıştır: ağaç iskeleti insanın kemiği, boynuzu insanın eti, sinir onun damarları, tutkalı ise kanı yerinedir. İnsan gibi, yayın da karnı ve sırtı vardır; insanı arkaya çok bükersen kırılır, yayı da öyle” (Yücel 2015: 4).

İlgili terminolojinin oturmadığı, pek çok temel terimin anlamlarının ve karşılıklarının dahi tartışıldığı bir alan olan Türk okçuluk araştırmalarını konu edinen bir eserin çevirisinde yukarıda değindiğimize benzer problemlerin yaşanmış olması gayet doğaldır. Önemli olan sonraki baskılarda bu problemlerin ve tercümenin yeniden ele alınması, bazı noktalardaki kritik çeviri hatalarının yaygınlaşmadan önlenebilmesidir. Zira bilindiği üzere yanlış öğrenilmiş olanı düzeltmek, yeni bir şeyin öğrenilmesinden daha zordur ve Türk okçuluk araştırmaları hızla gelişmekte olan bir alan olmasına rağmen bilimsel altyapısı oldukça zayıf bir seviyededir. Dolayısıyla mümkün olan en kısa sürede:

- Bilgi kirliliğinin önlenmesi için bilimsel bir çalışma grubunun kurulması,
- Mümkün olan en arı Türkçe ile terminoloji ortaklığının sağlanması,
- Geleneksel okçuluğun uygulamaları üzerine teorik ve pratik konularda çalışmalar yapan araştırmacıların birikimlerinin farklı kanallarla kayıt altına alınarak paylaşılması,
- İlgili alanın temel paradigmasını ve problemlerini konu edinen eserlerin tercüme edilmesi,
- Uluslararası alanda kendini kanıtlamış makalelerin tercümelerini ihtiva eden tematik derleme kitapların neşredilmesi,
- Bilimsel çalışmaları destekleyecek akademik bir derginin yayın hayatına girmesi sağlanmalıdır.

Sonuçta, ilgili eserin çevrilmesinin Türk okçuluk araştırmaları bağlamında çok mühim bir gelişme olduğu ve yukarıda değindiğimiz bazı çeviri hatalarının düzeltilmesiyle birlikte alanın başat kaynaklarından biri hâline gelme potansiyeli taşıdığı kolaylıkla söylenebilir. Bu bağlamda Okçular Vakfı başta olmak üzere, çevirmenlik görevini üstlenen Sayın M. Yavuz Akbulut'un ve eserin çıkışında katkı sağlayanların gösterdikleri çabanın takdir edilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

- 📖 Balfour, Henry. *On the Structure and Affinities of the Composite Bow*. Londra: Harrison and Sons, St. Martin's Lane, 1889.
- 📖 Çoban, Recep Efe. *Orta Asya ile Bereketli Hilal Arasında Bileşik Yayın Keşfi ve Gelişim Aşamaları (MÖ 3000 – MÖ 500)*. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2016.
- 📖 Darja, Biçeslav. *Traditsionnie Mujskie Zanyatiya Tuvintsev – Tom 1*. Kızıl: Tuvanskoe Knijnoe Izdatelstva, 2009.

- 📖 Göksu, Erkan. *Okla Yükselen Millet* (Gözden Geçirilmiş, Genişletilmiş 2. Baskı). İstanbul: Okçular Vakfı, 2018.
- 📖 Hranicky, Jack. *Archaeological Concepts, Techniques, and Terminology for American Prehistoric Lithic Technology*. Bloomington: AuthorHouse, 2013.
- 📖 Karpowicz, Adam. Osmanlı Türk Yayları, İmalı ve Tasarım. Çev. Mehmet Yılmaz Akbulut. İstanbul: Okçular Vakfı, 2018.
- 📖 Karpowicz, Adam. *Ottoman Turkish Bows: Manufacture and Design*. Kanada: Library and Archives Canada Cataloguing in Publication, 2008.
- 📖 Keck, Sheldon. "Training for Engineers in Conservation". *Studies in Conservation* 6. 4 (1961): 147.
- 📖 Klopsteg, Paul. *Turkish Archery and the Composite Bow (Enlarged Third Edition)*. Manchester: Simon Archery Foundation, 1987.
- 📖 Kooi, Bob. "Functioning of Ears and Set-Back at the Grip of Asiatic Bows". *Journal of the Society of Archer-Antiquaries* 39 (1996): 73-77.
- 📖 Longman, Christopher, ve Walrond Henry. *Archery*. Londra: Longmans, Green, and Co., 1894.
- 📖 Mustafa Kâni Bey. *Okçuluk Kitabı: Telhîs-i Resâilât-ı Rumât*. Haz. Kemal Yavuz ve Mehmed Canatar. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2010.
- 📖 Nieminen, Timo. "The Asian War Bow". 19th Australian Institute of Physics Congress, Ed. E. Barbiero, P. Hannaford, ve D. Moss., Sayfalanmamış Konferans Bildirileri, CD-ROM, ISBN 978-0-9775657-6-4.
- 📖 Paterson, William. "The Archers of Islam". *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 9. ½ (1966): 69-87.
- 📖 Rausing, Gad. *The Bow: Some Notes on Its Origin and Development*. Lund: Acta Archaeologica Lundensia, 1967.
- 📖 Ruhemann, Helmut. "The Training of Restorers". *Studies in Conservation* 6. 4 (1961): 147-148.
- 📖 Temizkan, Abdullah, ve Çoban Recep Efe. "Dedem Korkut Kitabındaki Silah Terminolojisi Üzerine Bir İnceleme". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 15 (2015): 15-28.
- 📖 Yadin, Yigael. *The Art of Warfare in Biblical Lands in the Light of Archaeological Discovery*. Kudüs: International Publishing Company, 1963.
- 📖 Yücel, Faruk. *Tarihsel ve Kuram Açısından Çeviri Edimi*. Ankara: Dost Kitabevi, 2007.
- 📖 Yücel, Ünsal. *Türk Okçuluğu*. İstanbul: Atatürk Kültür Merkezi, 2015.